Bekende Coevorder gebouwen en hun architecten Deel 2

Huib D. Minderhoud

Weer werd er een kerk gebouwd. Was in 1913 de nieuwe gereformeerde kerk in gebruik genomen, op 16 mei 1914 werd in de rooms-katholieke Sint Willibrorduskerk het eerste lof gevierd. Voor Drentse begrippen was het een kerk als een kathedraal, opgetrokken in neo-gotische stijl met smalle spitsboogramen in de westelijke gevel en drie volledig gotische ramen in het georiënteerde, naar het oosten gerichte koor. De kloeke toren, de monumentale hoofdingang met daarnaast de Mariakapel waren opvallende kenmerken en het gebouw was zonder twijfel een symbool van de katholieke emancipatie aan het begin van de twintigste eeuw. Architect Te Riele was duidelijk een volgeling van de grote kerkelijke bouwmeester P. J. H. Cuypers, die ook bekend werd door het ontwerpen van het Rijksmuseum.

Foto boven en omslag: Het douanekantoor naast de marechausseekazerne.

Twee rijksbouwmeesters kwamen er omstreeks de eeuwwisseling aan te pas om enkele karakteristieke Coevorder gebouwen te ontwerpen. Het monumentale postkantoor "op Kasteel" kwam in 1892 gereed en rijksbouwmeester C. H. Peters "tekende ervoor". Een statig gebouw met hoge ramen, sierankers en boogfriezen en na enkele jaren al uitgebreid met een identieke aanbouw voor de telegrafieafdeling. Ook de postkantoren van Emmen en Nieuw-Amsterdam waren van Peters. Het Waterschap "'t Suydevelt" voorzag het Coevorder postkantoor in 1994 van een verrassend goed passende ingangspartij, het toenmalige hoofdkantoor waardig. Het douanekantoor aan het eind van de Eendrachtstraat, ook door Peters in 1891 ontworpen, ziet er nog steeds in alle eenvoud met leien dak, houten windveren en een volmaakte symmetrie heel bijzonder uit. Het nieuwe fysiotherapiecentrum, dat er sinds kort in gevestigd is, zal ongetwijfeld voor uitstekend onderhoud zorgdragen.

Rijksbouwmeester J. Vrijman ontwierp de Rijks HBS met de bijbehorende conciërgewoning, die in 1910 in het Van Heutszpark gereed kwam. Een voor die tijd klassiek schoolgebouw met hoge ramen en drie bijzondere met zink beklede dakkapellen bekroond door pinakels. Boven de hoofdingang met een cartouche van Bentheimer zandsteen prijkte trots de naam "Hoogere Burger School". Heel bijzonder was, dat de aannemer van de bouw in

De woningen voor de 'heren' leraren flankeren de Rijks HBS.

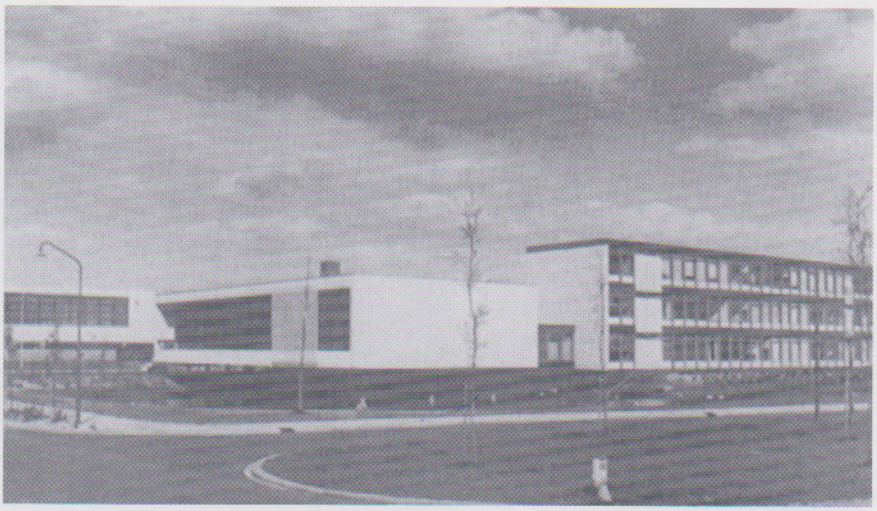
1909/1910 de heer H. Bennink sr. uit Assen was. Zijn zoon, de later zeer bekende Hendrik Bennink, architect, had zich al in 1908 in Coevorden gevestigd. De gebroeders G. en W. Wierenga, collega's van hem, ontwierpen in 1909 zes aanzienlijke woningen voor de "heren" leraren, twee onder één kap, die ook in het Van Heutszpark gebouwd werden. Vier ervan verrezen paarsgewijs heel traditioneel met wat speelse ornamenten als strakgelijnde herenhuizen. Geert Wierenga, de oudste broer had ze gebouwd. De tien jaar jongere Wiep (Wijbo) kon zijn rijke fantasie op de andere twee botvieren, die hierdoor veel Oosterse Jugendstilkenmerken vertoonden. Een stompe hoektoren met plantenmotieven, een accoladevormige topgevel met zonnewijzer, een ronde erker in de voor- en een rechthoekige in de zijgevel en het geheel opvallend lichtbeschilderd, dit alles maakte deze twee woningen volstrekt eenmalig in Coevorden. De later hier wonende huisarts De Levie liet er door architect Bennink jr een praktijkruimte aan vastbouwen, die er door de kanteelachtige bovenrand uitstekend bij paste.

Geert Wierenga had zich al in 1904 hier gevestigd vanuit het Groningse Ulrum, omdat hij de nieuw te bouwen aardappelmeelfabriek en de dito strokartonfabriek mocht ontwerpen. Dat was zijn specialiteit en her en der in het noorden stonden al staaltjes van zijn kunnen. Geert vestigde zijn kantoor voorlopig in de Friesestraat en ging, door zijn huwelijk met de houthandelaarsdochter Hilde Nijhuis in 1909, al snel tot de Coevorder elite behoren. De beide fabrieken kwamen eind 1908, begin 1909 gereed. De Coöperatieve Aardappelmeelfabriek "De Centrale" kreeg een boogvormige gevelbekroning en een hoge schoorsteen. Behalve de directeurswoning werd er ook nog in een apart straatje een vijftal kalkzandstenen woningen voor de vaste arbeiders gebouwd. De Drentsch- Overijsselsche Coöperatieve Kar-

Hotel Baving.

tonfabriek zag er met haar twee torens en de onderbroken bovenlijst uit als een kasteel. Er werden twee dienstwoningen tegen de voorgevel gebouwd en ernaast verrees een villa voor de directeur. In beide gevallen zullen de coöperatieve boerenbestuurders niet weinig trots geweest zijn op hetgeen, dat met hun geld tot stand was gebracht. Geert en Wiep Wierenga vormden samen het Bureau Wierenga, dat onderdak kreeg in een der lerarenwoningen aan de Singel. Omdat geen der uitverkorenen hier belangstelling voor had, waren Geert en Hilde er na hun huwelijk maar zelf gaan wonen.
De beide broers, hoewel heel verschillend, werkten uitstekend samen. Ze hadden de bureaus in één vertrek tegen elkaar staan en kwamen zo tot bijzondere ontwerpen. In 1906 al tot het winkelpand van Hommo Koster en in 1909 tot het "Modelhuis" van de heren Kramer. In 1910 volgde de exportslachterij aan de Parallelweg en in 1910, 1911 en 1913 waagden ze zich aan de woningbouw in de Goeman Borgesius- en de Batavierstraat. In 1915 kwam er ondanks de Eerste Wereldoorlog toch nog een in drukwekkend pand van de tekentafels. Het Hotel Baving in de Friesestraat met prachtige balkons en strakke lijnen. Helaas brandde het een jaar later tot de grond toe af en daarna zou op die hoek Meubelhandel De Bel verrijzen. In 1919 werd Tuindorp "Ons Dorp" (het oude Tuindorp) nog ontworpen.
De crisistijd deed zich gevoelen en de heren Wierenga gooiden het over een andere boeg. Ze gingen kanalen ontwerpen, die in het kader van de werkverschaffing konden worden aangelegd. Van 1921 tot 1925 het Linthorst Homankanaal van Noordscheschut naar Beilen, later met een zijtak naar Wijster (voor de VAM). In 1925 de Jongbloedvaart naar Sleen en van 1927 tot 1931 het Kanaal Buinen-Schoonoord, dat bij Borger dwars door de Hondsrug werd gegraven. Het Kanaal Coevorden-Zwinderen werd een verhaal apart. 't Werd aangelegd in samenhang met de ontginning van het Zwinderseveld, alles in de werkverschaffing. Grote groepen werklozen kwamen elke morgen in alle vroegte uit Emmen en omstreken per fiets naar het werk. De Ballastbrug baarde Geert Wierenga grote zorgen, omdat de kruisende weg schuin op het kanaal uitkwam. Hij loste dit probleem op door de brugklep via één stijl omhoog en omlaag te laten bewegen. De kosten van dit kanaal inclusief sluizen, bruggen en dienstwoningen bedroegen *f* 1.500.000,-.
Na Wereldoorlog II volgde de herbouw van de verwoeste strokarton- en de aardappelmeelfabriek en in 1955 ontwierp het bureau onder leiding van Wiep Wierenga (Geert was inmiddels overleden), naar ideeën van Hemmo Kranenborg, het uiterst moderne openluchtbad De Pampert. De trots van De Plons en zwemminnend Coevorden. Een jaar later overleed ook Wiep en diens zoon ir. Ab Wierenga volgde hem op. In 1962 werd architect Sytze Dijkstra diens compagnon en het bureau ontwierp o.a. nog de twee chr. Kleuterscholen Hummelhof (1960) en Blokkendoos(1971) en in 1970 de nieuwe Lagere Technische School in de Bin-

De nieuwe Lagere Technische School van Ab Wierenga.

nenvree. Het laatstgenoemde ontwerp was van een uitzonderlijke originaliteit met zijn schoolzaal op palen in een vijver en zijn monumentale ingangspartij. Nu is het gebouw opgenomen in De Nieuwe Veste. In 1974 overleed Ab Wierenga plotseling, pas 54 jaar oud. Negen jaar later werd het roemruchte Bureau Wierenga opgeheven.

Zoals al beschreven was de aannemer van de Rijks HBS in 1909/1910 H. (Harm) Bennink sr. uit Assen. Zijn zoon H. (Hendrik) Bennink jr werd ook een veel gevraagde Coevorder architect. Hij trouwde met de Coevordense Jacoba Geertruida van Lintel en ging met haar in een nieuw gebouwde villa met rieten dak naast Geert Wierenga wonen. Hij was een zeer sociaal mens en bekleedde verschillende functies als secretaris van de Handelsvereniging en de Middenstandscentrale. Ook was hij secretaris van de Sociëteit, oprichter van de Middenstandsbank en voorzitter van de biljartclub. Een notabele burger, een bedachtzaam mens en een vrijzinnig-democraat in hart en nieren. Al in 1908 haalde hij zijn eerste opdracht binnen en wel het ontwerpen van de winkel "Ons Aller Belang" (de coöperatie) in opdracht van de SDAP in de Eendrachtstraat. Ook de "nette" arbeiderswoningen in deze straat werden door hem ontworpen en vervolgens in 1912 de winkelpanden van Bruintjes-Van de Wal, Fokke, Stegeman, Jonker en Jansen/Sluyters.

In 1913 tekende architect Bennink voor de hervormde Evangelisatievereniging voor Christelijke Belangen een eenvoudig kerk- en verenigingsgebouw aan de Krimweg. Een prachtig staaltje van evenwichtig bouwen vormde de zgn Middenstand: twintig woningen aan de Burgemeester van der Lelysingel. Tien blokken van telkens twee dezelfde woningen, die twee aan twee van binnen naar buiten steeds gelijk waren met uitzondering van de twee aan het Stieltjeskanaal. Bemiddelde middenstanders, ambtenaren en leraren vormden tientallen jaren de vaste bewoners. Zij woonden dus "net niet op stand".

De Middenstand begin jaren dertig.

De Coöperatie van Hendrik Bennink.

Maar het mooiste voorbeeld van zijn creativiteit werd toch wel geleverd door de totstandkoming van de Vakschool voor Meisjes aan de Mijndert van der Thijnensingel. Deze vakopleiding bestond al sinds 1919 en Hendrik Bennink was secretaris van het bestuur, toen hem gevraagd werd de nieuwe school te ontwerpen. Om niet van verstrengeling van belangen te worden beschuldigd, bedankte hij voor deze functie om in 1924, na opening van het gebouw, weer als penningmeester terug te keren.

De Vriesse Poort en Rabenhaupt in volle glorie.

Bennink kreeg eer van zijn werk. De enthousiaste pers noemde het nieuwe schoolgebouw "Het Paleis van het Noorden" en 't was me dan ook wat! Opgetrokken in robuuste Amsterdamse stijl met een monumentale ingangspartij en een stijlvolle hal met trappenhuis, versierd met Art Deco-tegels, was het tweeverdiepingengebouw voor iedereen een wonder van symmetrie. Gelukkig is de school dankzij de inspanningen van de Vereniging Vestingstad Coevorden behouden gebleven. Nog een hoogstandje! In 1931 gaven de bestuursleden ("de gestaalde kaders") van de SDAP, de heren De Weerd, Haalman, Hagen, Holthuis, Donker, Drijfhout, Jansen en Van Biezen opdracht de al bestaande coöperatie "Ons Belang"door een omvangrijke verbouwing te vergroten. Hendrik Bennink kreeg de opdracht en hij ontwierp een gebouw met drie lagen. De eerste en de tweede verdieping met een plat dak, een overdekt stenen balkon op de tweede etage met daaronder een erker en verder smalle ramen, steeds drie naast elkaar, een rechthoekige schoorsteen met pilaarvormige uitsteeksels van siertegels en gebrandschilderde figuren in de bovenramen. Het geheel bekroond door de naam "COÖPERATIE" in reuzenletters, bleek ook hier weer de voorliefde van de architect voor de Amsterdamse stijl met strakke Art Deco vormen.

Henri Bennink, de zoon van Hendrik, werd ook architect en vormde een compagnonschap met zijn vader. Hij weigerde in de Tweede Wereldoorlog zich aan te sluiten bij de 'Kulturkammer' en dook onder in Friesland. Na de oorlog bouwde hij een villa aan het Stieltjeskanaal met, o wonder van techniek, een ondergrondse garage. Met drie tekenaars en een secretaresse hield hij hier kantoor aan huis. Hij ontwierp o.a. de duplexwoningen in de Van Eybergenstraat, de rijtjeshuizen in de Oranjewijk, de woningen aan de Secr. Lammertstraat, een deel van het uitbreidingsplan Binnenvree en de eerste flats van Coevorden daar. Daarna de wijk Poppenhare met de daarbij behorende flats van vijf verdiepingen, het eerste gereformeerde jeugdgebouw achter de kerk en het wijkgebouw De Schalm in Steenwijksmoer. Verder tal van uitbreidingsplannen in het noorden en oosten van ons land. In de jaren zeventig werd het architectenbureau Bennink opgeheven.

Nog een architect, die vaak vergeten wordt, omdat hij in dienst van Gemeentewerken was, was Klaas van der Veen. Hij ontwierp in 1960 de Parkschool, in 1965 de Wilhelminaschool en in 1968 de Binnenvreeschool – de huidige

Betreurd verleden? Links Hotel van Wely, rechts het station.

Willibrordusschool. Schoolgebouwen, die helemaal in eigen gemeentelijk beheer gebouwd werden; dat is tegenwoordig gewoon onbestaanbaar. Nog één architect van de huidige tijd rest ons. De kleinzoon van de heer Olgert, eens hoofd van de Koningin Wilhelminaschool, geboren in Kostvlies als zoon van het hoofd van de O.L. school aldaar. Jarenlang was hij, Hemmo Kranenborg, werkzaam op het bureau van de Wierenga's en in de loop der tijd werd hij een echte Coevordenaar. Na een architectenopleiding begon hij voor zichzelf met een eigen bureau. Verschillende geslaagde verbouwingen in de stad, o.a. die van de DA drogisterij en de firma Kamst komen op zijn conto. Maar ook de woningen met de verspringende voorgevels in de vernieuwde Clematisstraat werden door hem ontworpen. Veel huizen met allure "op Klooster", in het Klinkenvlier, in de Ossehaar en aan de Emmerweg in Dalen droegen en dragen bij tot zijn naamsbekendheid. Hij bouwde het Hervormde kerkgebouw in Dalerpeel en schonk de luidklok in de klokkenstoel daarbij. Het appartementsgebouw Rabenhaupt op de linkerkop van de Friesestraat werd ook door Kranenborg ontworpen. De naam werd bedacht door opdrachtgever Jan de Boer, die zeer tevreden was met het stoere gebouw met het decoratieve trapportaal, de lange smalle ramen en de ruime balkons. Op de plaats waar eens het Hotel Van Wely (De Sleeuwerik) stond, bouwde Hemmo het appartementencomplex "De Vriesse Poort". De Sleeuw, zoals het luxe hotel later in de volksmond genoemd werd, was niet meer te redden. Nieuwbouw was de enige oplossing en omdat nog steeds zo vaak teruggedacht wordt aan het eens zo indrukwekkende gebouw, wordt over het ontwerp van Kranenborg nogal eens wat minachtend gedacht. Ten onrechte! Wie het vierverdiepingsgebouw met het torentje, bekroond door de gans, en de driehoekige dakornamenten eens goed in zich opneemt, komt toch tot de slotsom, dat de stad hier over een karakteristiek "begroetingsgebouw"beschikt. Door de torenachtige uitbouw met het door palen gedragen overdekte ingangsterras krijgt het geheel ook nog een monumentaal aanzien.

Het architectenbureau Kranenborg, nu bestaand uit vader Hemmo en zoon Johan, bouwkundig ingenieur, zet de tradities van de architectenfamilies voort. En nog zo'n traditie! We begonnen deze aflevering met de neogotiek van de Sint Willibrorduskerk, geïnspireerd door de grote Cuypers. Zijn broer E. Cuypers ontwierp in 1903 alle stations aan de NOLS spoorlijn Zwolle- Coevorden- Emmen- Gasselternijveen. Verschillende van deze gebouwen zijn nog ongewijzigd aanwezig, maar het Coevorder station werd in de jaren tachtig van de vorige eeuw afgebroken. Achteraf wordt dit zeer betreurd, ook al omdat er een nietszeggend bouwsel voor in de plaats kwam. Bovendien ging zo ook de herinnering verloren aan een van de beide vermaarde architecten, die in de Coevorder bouwkunst een rol speelden. Overigens slechts zijdelings, in tegenstelling tot de Meppelinks, de Wierenga's, de Benninks en de Kranenborgs. Coevorder architecten!